

(ตัวอย่างการเตรียมเรื่องเต็ม)

รูปแบบเครือข่ายสหกรณ์กองทุนสวนยาง: กรณีศึกษาสหกรณ์
กองทุนสวนยางในอำเภอเทพา จังหวัดสงขลา

Network Forms of the Rubber-Smallholder Fund's Cooperatives:
a Case Study in Amphoe Thepha, Songkhla Province

นฤมล พุกษา¹, บัญชา สมบูรณ์สุข², จิตติ มงคลชัยอรัญญา³ และสายัณห์ สดุดี⁴

Narumon Preuksa, Buncha Somboonsuke, Jitti Mongkolnchaiarunya
and Sayan Sdoodee

¹นักศึกษานิเทศศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรเกษตรและสหกรณ์ คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์

²รองศาสตราจารย์ คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ³ผู้ช่วยศาสตราจารย์

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ⁴รองศาสตราจารย์

คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

Abstract

The objectives of this research were to analyse network system of rubber-smallholder fund's cooperatives (RSFC) in Amphoe Thepha, Songkhla Province. The detail of study included the network's origin and establishment background, relationship or cooperation within or among each network, roles and conditions of networks on the management of RSFC, and finally, the impacts of the network existence on RSFC. This study was a qualitative research. Investigations of data were conducted using related documents, key informants interviews and focus group discussions. The results found that there were two main patterns of RSFC network. They included internal networks and external networks. Most of the internal networks were community-based groups such as community leader network, women groups, savings groups and community fund groups. Some of these networks were established before the RSFC and some later but all interacted with the management of RSFC. The community-based networks strongly facilitated the management of RSFC and assured its reliability from community members, the RSFC also supports various activities of the networks. The external networks established naturally by RSFC itself and by the policy of related government agency such as the Office of Rubber Replanting Aid Fund, which routinely supports RSFC activities and the academic institutes, which support related knowledge and technology via different projects. The external network activities are cores for knowledge exchange, affected on several RSFC management aspects such as efficiently accounting system, channels for recruiting staff and workers, opportunity for new markets, bargaining power on raw material and goods prices, and technologies for improving production efficiency.

Keyword: Network , rubber-smallholder fund's cooperatives, management

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์รูปแบบเครือข่ายสหกรณ์กองทุนสวนยางกรณีศึกษา ในอำเภอเทพา จังหวัดสงขลา โดยศึกษาความเป็นมาและจุดกำเนิดเครือข่าย ลักษณะความสัมพันธ์หรือความร่วมมือกันของเครือข่าย บทบาทและเงื่อนไขของเครือข่ายต่อการบริหารจัดการสหกรณ์ฯ ตลอดจนผลกระทบจากการมีเครือข่ายต่อสหกรณ์ฯ งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก และจัดประชุมกลุ่มย่อย ผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายสหกรณ์กองทุนสวนยางมี 2 รูปแบบ คือ เครือข่ายภายใน และเครือข่ายภายนอก เครือข่ายภายในเป็นเครือข่ายต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนซึ่งสหกรณ์ฯ ตั้งอยู่ ได้แก่ เครือข่ายผู้นำชุมชน/ผู้ทรงคุณวุฒิ กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ และกองทุนหมู่บ้าน เครือข่ายเหล่านี้บ้างก็กำเนิดมาก่อนการก่อตั้งสหกรณ์ฯ บ้างก็กำเนิดขึ้นภายหลัง แต่ทุกเครือข่ายล้วนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันกับการบริหารจัดการสหกรณ์ฯ โดยเอื้อให้สหกรณ์ฯ บริหารงานได้สะดวกขึ้น ได้รับความไว้วางใจหรือเป็นที่เชื่อถือของสมาชิกชุมชนมากขึ้น ขณะเดียวกัน สหกรณ์ฯ ก็ส่งเสริมการดำเนินงานของเครือข่ายเหล่านี้อย่างสม่ำเสมอ ในขณะที่เครือข่ายภายนอกนั้น มีทั้งเครือข่ายที่เกิดตามธรรมชาติและเครือข่ายที่เกิดจากการจัดตั้งของหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ หน่วยงานที่ส่งเสริมการดำเนินงานสหกรณ์ฯ อยู่แล้วเป็นปกติ เช่น สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง และสถาบันวิชาการที่มีโครงการส่งเสริมความรู้และเทคโนโลยี เครือข่ายภายนอกนี้ทำให้สหกรณ์ฯ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในด้านต่างๆ และส่งผลต่อการบริหารจัดการสหกรณ์ฯ ในหลายด้าน ได้แก่ การมีระบบบริหารจัดการการเงินและบัญชีที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ได้ช่องทางในการสรรหาเจ้าหน้าที่และคนงาน ได้ช่องทางการตลาดที่หลากหลาย มีอำนาจในการต่อรองราคาวัตถุดิบและสินค้า และได้ความรู้หรือเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต นอกเหนือจากประโยชน์เชิงรูปธรรมดังกล่าวแล้ว เครือข่ายยังทำให้สหกรณ์กองทุนสวนยางยิ่งมีความเชื่อมั่นในวิธีการและอุดมการณ์สหกรณ์ฯ ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งที่จะทำให้สหกรณ์กองทุนสวนยางสามารถอยู่รอดได้ในระยะยาว

คำสำคัญ: เครือข่าย, สหกรณ์กองทุนสวนยาง, การบริหารจัดการ

บทนำ

สหกรณ์กองทุนสวนยาง เป็นสหกรณ์ที่เกิดจากการรวมตัวกันของเกษตรกรชาวสวนยางรายย่อย ทั้งนี้เนื่องจากได้เกิดวิกฤตการณ์ราคายางตกต่ำอย่างมากในช่วงปี พ.ศ. 2536-2537 โดยราคายางแผ่นดิบลดลงเหลือ กิโลกรัมละ 13 บาท ทำให้เกษตรกรชาวสวนยางได้รับความเดือดร้อนและเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหา คณะกรรมการนโยบายยางธรรมชาติจึงได้มีมติสนับสนุนงบประมาณให้สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง หรือ สกย. ดำเนินการก่อสร้างโรงอบ/รมยางขึ้น รวมทั้งจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการผลิตให้ ขณะที่กรมส่งเสริมสหกรณ์ก็ได้รับมอบหมายให้รวบรวมเกษตรกรชาวสวนยางรายย่อยจัดตั้งเป็นสหกรณ์ โดยจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลในรูป “สหกรณ์กองทุนสวนยาง จำกัด” หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “สหกรณ์ สกย.” ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2537 มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำวิธีการสหกรณ์เข้าไปแก้ปัญหาราคายางตกต่ำ ทั้งนี้เพื่อช่วยยกระดับรายได้ให้เกษตรกร เพิ่มคุณภาพผลผลิตยางพารา และสร้างอำนาจต่อรองให้แก่กลุ่มเกษตรกรชาวสวนยางรายย่อย (วินัย อาจคงหาญ และกฤตยา พรหมอนันต์, 2540; พุศศักดิ์ อินทรโยธา และภักดี บุญเจริญ, 2550; สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง, 2552) ในปี พ.ศ. 2537 และ 2538 สกย. ได้สร้างโรงอบ/รมยางขนาดกำลังการผลิต 2 ตัน/วัน จำนวนเกือบ 700 โรง เพื่อให้สหกรณ์ได้รวบรวมน้ำยางสดจากสมาชิกมาผลิตเป็นยางแผ่นดิบหรือยางแผ่นรมควันไว้จำหน่ายผู้ใช้อย่าง (สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง, 2552) สำหรับจังหวัดสงขลา นั้น มีการจดทะเบียนสหกรณ์ สกย. กว่า 100 สหกรณ์ แต่ ณ วันที่ 31 มกราคม 2552 มีสหกรณ์ฯ ที่ยังดำเนินกิจการอยู่เพียง 76 สหกรณ์ มีสมาชิกรวมทั้งสิ้น 7,579 คน และมีมูลค่าหุ้น 42.53 ล้านบาท

บาท ซึ่งนับว่าสูงหากเปรียบเทียบกับเมื่อเริ่มต้นจดทะเบียนสหกรณ์ที่มีมูลค่าหุ้นเพียง 2.66 ล้านบาทเท่านั้น (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2553)

Carr *et al.* (2008) กล่าวว่า ความสำเร็จของสหกรณ์ขึ้นกับความสามารถในการอยู่รอด รวมถึงการมีสมาชิกภาพที่เติบโตมากขึ้นเมื่อเวลาผ่านไป สหกรณ์ สกย. ก็เช่นเดียวกัน จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่า เกือบครึ่งหนึ่งของสหกรณ์ สกย. ต้องปิดกิจการไปเนื่องจากหลาย ๆ ปัจจัย แต่สหกรณ์ที่ยังดำเนินกิจการอยู่หลายแห่งกลับมีการเติบโตและเข้มแข็ง สิ่งหนึ่งที่พบว่ามิมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการสหกรณ์ก็คือการมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ทั้งระหว่างสหกรณ์ สกย. ด้วยกันเอง และระหว่างบุคคลหรือองค์กรต่าง ๆ พระมหาสุทนต์ อากาศโร (2548) กล่าวว่า การดำรงอยู่หรือการอยู่รอดของสิ่งต่าง ๆ นั้นต้องมีการเติบโต คัดสรร และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการสร้างความรู้ใหม่ ที่ต่อเนื่อง เกิดการแสวงหาและสร้างแนวร่วมในการเรียนรู้ใหม่ รวมถึงเกิดการสร้างเครือข่าย ซึ่งเป็นการเติมเต็มในสิ่งที่ขาดให้เกื้อกัน เป็นการสร้างพลังอำนาจในการต่อรองให้สูงขึ้น และเป็นการเติบโตอย่างมีพลัง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาว่า ในการบริหารจัดการสหกรณ์ สกย. นั้น มีความร่วมมือหรือมีเครือข่ายรูปแบบใดเกิดขึ้นบ้าง เครือข่ายเหล่านั้นเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการสหกรณ์อย่างไร และส่งผลต่อความสำเร็จ การเติบโต หรือความสามารถในการอยู่รอดของสหกรณ์ สกย. ได้อย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบเครือข่ายสหกรณ์กองทุนสวนยาง ความเป็นมาหรือจุดกำเนิดของเครือข่าย และลักษณะความสัมพันธ์หรือความร่วมมือกันของเครือข่าย
2. เพื่อศึกษาบทบาทและเงื่อนไขของเครือข่ายต่อการบริหารจัดการสหกรณ์กองทุนสวนยาง
3. เพื่อศึกษาผลกระทบของเครือข่ายต่อสหกรณ์กองทุนสวนยาง

แนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิด

ความหมายและแนวคิดเบื้องต้นของเครือข่าย

Starkey (1998) กล่าวว่า เครือข่ายคือกลุ่มของคนหรือองค์กร ที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดรูปแบบโครงสร้างที่คนซึ่งเป็นสมาชิกหรือองค์กรที่เป็นสมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระ

พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต (2552) กล่าวว่า เครือข่าย หมายถึง กลุ่มของผู้กระทำ (Actors) ที่มีการเชื่อมโยงโดยกลุ่มของความสัมพันธ์ (Ties) โดยผู้กระทำนั้น เป็นได้ทั้งบุคคล องค์กร แนวความคิด หรืออื่น ๆ ขึ้นอยู่กับบริบทของเครือข่าย และความสัมพันธ์นั้นเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงผู้กระทำตั้งแต่สองคู่ขึ้นไป ทิศทางของความสัมพันธ์เป็นได้ทั้งแบบทิศทางเดียว เช่น การให้คำปรึกษาแก่บุคคล หรือเป็นแบบสองทิศทาง เช่น การปรึกษาหารือกัน โดยหากพิจารณาถึงลักษณะความต้องการร่วมของการเชื่อมโยงเครือข่ายแล้ว แบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ (1) การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร (Information Exchange) โดยเป็นข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับนโยบายและแผนงาน เทคโนโลยี แนวทางการแก้ปัญหาที่มีศักยภาพ (2) เครือข่ายการพัฒนา (Developmental Networks) เป็นการเพิ่มสมรรถภาพของสมาชิกเครือข่ายในการแก้ปัญหาภายในองค์กรของพวกเขา (3) การช่วยขยายยุทธศาสตร์ (Outreach Strategies) เป็นการกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายและแผนงาน ซึ่งนำไปสู่การแลกเปลี่ยนและการประสานการใช้ทรัพยากรร่วมกัน และ (4) เครือข่ายปฏิบัติการ

การอภิปรายผล

พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต (2552) กล่าวว่า การมีความสัมพันธ์โดยตรงและมีความเข้มข้นในการปฏิสัมพันธ์ ทำให้หน่วยงานสังคมได้รับข้อมูลข่าวสารดีขึ้นและมีความตระหนักมากขึ้น ซึ่งจากผลการศึกษาพบว่า เครือข่ายภายในชุมชนทุกเครือข่าย และเครือข่ายภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งชมรมสหกรณ์ สกย. อ.เทพา มีกิจกรรมการเชื่อมโยงและความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น และเป็นเครือข่ายที่เน้นการปฏิบัติการ จึงทำให้เกิดผลกระทบที่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนต่อสหกรณ์กรณีศึกษา ดังนั้น จึงได้พบว่าสหกรณ์ สกย. ในอำเภอทิวี่ สะบ้าย้อย และจะนะ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ใกล้เคียงกัน มีความประสงค์จะร่วมเป็นสมาชิกของชมรมสหกรณ์ สกย. อ.เทพา ด้วย อย่างไรก็ตาม การเชื่อมโยงและขยายเครือข่ายภายนอกนี้ ก็ยังคงต้องการที่เลี้ยง คือ สกย. ที่จะเป็นผู้คอยประสานให้ความสัมพันธ์ของเครือข่ายก่อตัวขึ้นและสามารถเชื่อมโยงกันได้อย่างต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายทั้งภายในและภายนอกมีความสำคัญและมีบทบาทอย่างมากต่อการเติบโตและอยู่รอดของสหกรณ์ สกย. แต่งานวิจัยส่วนใหญ่ที่กล่าวถึงปัจจัยความสำเร็จหรือล้มเหลวของสหกรณ์ สกย. ยังไม่ได้ศึกษาหรือกล่าวถึงเรื่องบทบาทของเครือข่ายอย่างจริงจัง ส่วนใหญ่ยังเน้นไปที่การยกระดับการผลิตด้วยการปรับปรุงเทคโนโลยีโดยตรง หรือการสร้างความเข้มแข็ง/ความรู้ความเข้าใจให้แก่ผู้นำหรือเจ้าหน้าที่ ดังนั้น สหกรณ์ สกย. และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรหันมาพิจารณาประเด็นการพัฒนาและจัดการเครือข่ายให้จริงจัง เพื่อให้เครือข่ายมีผลการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น อันจะทำให้เกิดการขยายตัวของเครือข่าย และอาจทำให้เครือข่ายมีบทบาทต่อการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องได้มากขึ้น นอกเหนือจากภารกิจหลักที่เน้นการปฏิบัติการภายในสหกรณ์ฯ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาและจัดการเครือข่ายนั้นต้องพิจารณาเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในแต่ละพื้นที่ด้วย ไม่ว่าจะเป็นเงื่อนไขทางกายภาพ ทางเศรษฐกิจ และทางสังคม

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมสหกรณ์. 2553. ทำเนียบสหกรณ์. เข้าถึงจาก: http://www.cpd.go.th/cpd/cpdinter/download/data/280452/directory_coop53.pdf. (ค้นวันที่ 10 มีนาคม 2553)
- พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร. 2548. เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต. 2552. องค์การและการบริหารจัดการ. กรุงเทพฯ: บริษัท ชิงค์ บีคอนด์ บั๊คส์ จำกัด.
- พลศักดิ์ อินทรโยธา และภักดี บุญเจริญ. 2550. ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของสหกรณ์กองทุนสวนยาง. รายงานการวิจัย สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง.
- วิจารณ์ พานิช. 2549. KM (แนวปฏิบัติ) วันละคำ: 104. สนธิพลัง. เข้าถึงจาก <http://gotoknow.org/blog/thaikm/37331>. (ค้นวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2553)
- วินัย อากงหาญ และกฤตยา พรหมอนันต์. 2540. สหกรณ์กองทุนสวนยาง นโยบายและการปฏิบัติ. วารสารเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 4 (2): 151-155.
- สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง. 2552. รายงานผลความสำเร็จการพัฒนาระบบตลาดยางพารา ระดับท้องถิ่น ปีบัญชี 2552.

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2547. การพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจ: แนวคิดและแนวทางการพัฒนา. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- เอมอร เจียรมาศ, วันชัย ธรรมสังการ และบัญชา สมบูรณ์สุข. 2550. เครือข่ายการเชื่อมโยงธุรกรรมของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต: เจื่อนใจ กระบวนการ รูปแบบ และผลกระทบต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และสังคม. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- Carr, A, Kariyawasam, A. and Casil, M. 2008. A study of the organizational Characteristics of successful cooperatives. Organisational Development Journal, Spring 2008. Available: http://findarticles.com/p/articles/mi_qa5427/is_200804/ai_n25137559/pg_5/?tag=content;coll. (accessed on 15 August 2010)
- Starkey, P. 1998. Networking for Development. Rugby: ITDG Publishing.